

ОСНОВИ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кірієнко В. М.

ВСТУП

Україна, яка розташована в самому центрі Європи, багата на культурний спадок, займає важливе геополітичне становище. Нині вона піддається російській військовій агресії, що створює загрозу прикордонній безпеці держави.

Політичні, економічні та військові аспекти цієї геополітичної складової мають значний вплив на обстановку на державному кордоні України та вимагають зосередження діяльності Державної прикордонної служби України (ДПСУ) на своєчасному виявленні та нейтралізації загроз прикордонній безпеці.

Російська Федерація (РФ) історично відіграла важливу роль у регіоні та відносинах з Україною. Не завжди ці відносини були дружніми, і це стало особливо явним після здобуття Україною незалежності в 1991 році. Зокрема, анексія Криму в 2014 році та події на сході України, де розгорнулася війна в ході російської військової агресії, дали Україні серйозний урок щодо необхідності зміцнення обороноздатності та забезпечення безпеки країни.

Повномасштабне військове вторгнення РФ на початку 2022 року ще раз підкреслило актуальність питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки держави та захистом державного кордону. Ця подія стала нагадуванням про те, як важливо мати потужні Збройні Сили та ефективну систему контролю та захисту на державному кордоні.

Україна відповідає на ці виклики різними способами: по-перше, країна розвиває свої військові та оборонні можливості, вдосконалює озброєння, та підвищує професіоналізм своїх військових. Це включає в себе не лише збільшення кількості та якості озброєння, але й підвищення рівня підготовки військовослужбовців та проведення реформ у секторі безпеки і оборони. По-друге, Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема з НАТО та країнами Європейського Союзу, щоб отримувати підтримку та допомогу в обороні країни. Зміцнення співпраці з міжнародними союзниками дозволяє Україні забезпечувати достойну збройну відповідь агресору та здійснювати заходи із забезпечення прикордонної безпеки.

Україна продовжує робити все можливе для зміцнення своєї обороноздатності та забезпечення безпеки своїх громадян. Всебічна підтримка союзників та плідна співпраця з ними є ключовим фактором

у досягненні цієї мети, адже вона дозволяє Україні робити кроки у напрямку зміцнення національної безпеки та збереження державної незалежності.

1. Аспекти прикордонної безпеки України

Прикордонна безпека України є важливою складовою забезпечення національної безпеки і впливає на різні аспекти життєдіяльності країни, а саме:

– *економічну стабільність*, оскільки незаконний обіг товарів, контрабанда, корупція на кордоні можуть завдавати серйозної шкоди економіці України. Забезпечення безпеки на державному кордоні допомагає контролювати торгівлю та створює надійні умови для інвестицій та ведення бізнесу. Крім того, захищений кордон сприяє збереженню та розвитку прикордонних регіонів, які, в майбутньому, можуть стати важливими центрами економічного розвитку;

– *політичну незалежність*, оскільки забезпечення прикордонної безпеки має важливе значення для збереження суверенітету та політичної незалежності України. За відсутності контролю на державному кордоні, інші країни, такі як РФ, мають змогу втручатися у внутрішні справи України та намагатися підірвати її суверенітет. Тому забезпечення безпеки на кордоні є важливим акцентом для захисту національних інтересів та незалежності в цілому; *соціальну безпеку громадян*, адже безпека на державному кордоні прямо впливає на життя громадян. Вона гарантує, що населення не буде відчувати загрозу від можливих зовнішніх конфліктів, незаконної міграції або злочинності, пов'язаної з прикордонними регіонами;

– *запобігання тероризму та організованій злочинності*. Контроль на державному кордоні забезпечує перешкоджання незаконному потоку зброї, наркотичних засобів та терористичних елементів через державний кордон України. Це має вирішальне значення для забезпечення безпеки громадян та міжнародної стабільності;

– *забезпечення гуманітарної допомоги*, адже прикордонна безпека важлива для забезпечення гуманітарної допомоги та захисту біженців у випадках кризових ситуацій на суміжній території;

– *міжнародні відносини* – ефективне співробітництво з сусідніми країнами у питаннях прикордонної безпеки сприяє створенню довіри та сприятливих умов для розвитку міжнародних відносин.

Розглядаючи прикордонну безпеку як важливу складову національної безпеки, можна визначити, що *прикордонна безпека* – це захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, при якому суспільству, державі та особі створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою

пересування через державний кордон¹, шляхом оперативного виявлення та припинення порушень законів, а також вжиття заходів щодо протидії загрозам національній безпеці на державному кордоні України та систематичної роботи з вирішення причин, що призводять до їх виникнення.

Таким чином, важливо розглядати прикордонну безпеку як необхідну складову національної безпеки, яка охоплює наукову теорію, концепцію, політику, стратегію та тактику, а також включає в себе комплексну систему державних і громадських інститутів та організацій, призначених для забезпечення прикордонної безпеки, та засоби для її досягнення.

Поняттю *прикордонна безпека* було приділено увагу багатьох науковців. Так, М. М. Литвин визначає її як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, при якому суспільству, державі і особі не завдається шкода, а навпаки, створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою пересування через державний кордон, оперативно виявляються та припиняються правопорушення, здійснюється протидія загрозам національній безпеці на кордоні та планомірна діяльність з усунення причин їх виникнення².

Узагальнюючи своє дослідження концепції *прикордонної безпеки*, М. М. Литвин зазначає, що вона полягає у захисті важливих інтересів особи, суспільства і держави на кордоні, забезпеченні безпечного перетину кордону та протидії загрозам національній безпеці, враховуючи планомірну діяльність для усунення їх причин.

У свою чергу О. Г. Мельников стверджує, що *прикордонна безпека* – це сукупність політичних, економічних, військових та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення суверенітету, недоторканості і територіальної цілісності держави, які реалізуються шляхом здійснення прикордонної політики держави. Заходи з реалізації прикордонної безпеки зумовлюються пріоритетністю національних інтересів, всебічним аналізом глобальних викликів та загроз у прикордонній сфері та необхідністю вжиття своєчасних адекватних заходів з їх мінімізації. Прикордонна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки щодо захисту і забезпечення своїх національних інтересів і національної безпеки у сфері захисту і охорони державного

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

² Литвин М. М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України. *Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України*. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2008. № 43. Ч. 2. С. 19–21.

кордону. Головними об'єктами прикордонної безпеки є права й свободи людини, духовні і матеріальні цінності суспільства, конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, економічні, політичні та військові інтереси держави. Головними суб'єктами прикордонної безпеки є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації і громадяни України³.

Отже, О. Г. Мельников у своїх дослідженнях підкреслив, що прикордонна безпека є комплексною системою заходів, спрямованих на захист суверенітету та територіальної цілісності держави, через реалізацію прикордонної політики. Важливість згаданої сфери полягає у повсякденному врахуванні національних інтересів, аналізі глобальних загроз та своєчасному реагуванні на них.

Прикордонна безпека також забезпечує захист прав і свобод людини, національних цінностей та інтересів, і в її здійсненні беруть участь різні суб'єкти, включаючи органи місцевого самоврядування, громадські організації і громадян України.

Отже, дослідниками було виділено ключові засади державної політики у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Ці засади є важливими для забезпечення національної безпеки України, та визначають основні кроки, необхідні для досягнення цієї мети. Зокрема, прогнозування розвитку обстановки є фундаментальною складовою, яка допомагає адаптувати стратегію до змін у прикордонному регіоні. Удосконалення правового регулювання прикордонної політики визначає основи дій та взаємодії між державними органами.

Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих ним повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативнорозшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів⁴ з метою забезпечення недоторканості та територіальної цілісності України, збереження суверенітету та захисту прав і свобод її громадян, а також забезпечення безпеки

³ Мельников О. Г. Інтегрований прикордонний менеджмент – європейська модель управління кордонами для України. *Вісн. Держ. прикордон. служби України*. 2008. № 3. С. 46–51.

⁴ Про державний кордон України : Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 № 2. Ст. 2.

інфраструктури, недопущення незаконної міграції, збереження природного середовища, контролю за рухом товарів і осіб через кордон, запобігання розповсюдженню захворювань, захисту від загроз біологічного, хімічного та радіаційного характеру, забезпечення екологічної стабільності та інших аспектів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки України.

Забезпечення державної безпеки та захист державного кордону України є однією з найважливіших функцій держави і має велике значення для забезпечення територіальної цілісності та суверенітету країни. Відповідно до Конституції України, ці завдання покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом⁵. Оскільки згідно із Законом⁶ Державна прикордонна служба України (ДПСУ) відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та в охороні державного кордону, важливим її завданням є протидія загрозам, які можуть виникати на державному кордоні. Зростання активності ворожих спеціальних служб в прикордонній зоні України зумовлене умовами повномасштабного військового вторгнення РФ і має на меті вчинення дестабілізуючих дій, що становлять загрозу безпеці України в прикордонних регіонах. Серед основних загроз можна виділити такі:

- *тероризм;*
- *диверсійно-розвідувальна діяльність;*
- *пропаганда.*

2. Потенційні загрози прикордонній безпеці

Україна стала об'єктом численних прикордонних конфліктів, які включають в себе виникнення загрози тероризму, адже тероризм – це одна з найбільших загроз прикордонній безпеці України та стабільності в цій частині світу.

Тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей⁷. Така діяльність може мати руйнівні

⁵ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 17.

⁶ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

⁷ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

соціальні, економічні та політичні наслідки для суспільства та може бути спрямована на різні цілі, включаючи політичні, релігійні, ідеологічні чи інші мотиви. Боротьба з тероризмом вимагає застосування спільних зусиль та координації між державами та міжнародними організаціями, а також розвитку соціальних та політичних механізмів для запобігання радикалізації та вчиненню актів тероризму.

Тероризм, як злочинна (терористична) діяльність, також охоплює широкий спектр вчинків і методів, призначених для досягнення своїх цілей і створення паніки, тривоги та хаосу в суспільстві. Основні аспекти терористичної діяльності включають:

– *захоплення заручників* – ця форма тероризму полягає у захопленні невинних осіб і вимаганні відкупу, видачі ув'язнених осіб, або виконання інших вимог в обмін на їхнє визволення. Цей метод може мати серйозні фізичні і психологічні наслідки для жертви, і він завдає значної шкоди громадянській безпеці та соціальній стабільності;

– *підпали* – терористи вчиняють акти підпалу, щоб завдавати шкоди будівлям, інфраструктурі або символам суспільства. Це може призвести до матеріальних збитків та загрози безпеці громадян;

– *убивства та тортури* – терористи намагаються досягнути своїх цілей, вчиняючи фізичні та психологічні тортури, а також вбивства ні в чому не винних людей. Це є однією з найжахливіших форм терористичної діяльності;

– *заякування населення та органів влади* – терористи можуть поширювати погрози та публічні заяви, спрямовані на громадян і владу. Це може викликати паніку та хаос в суспільстві, підірвати довіру до уряду і створити загрозу громадянській безпеці;

– *інші форми посягань на життя та здоров'я* – терористи можуть вчиняти інші дії, такі як вибухи, напади, викрадення, використання хімічних чи біологічних засобів, щоб завдати шкоди громадянам чи структурам влади;

– *погрози вчинення злочинних дій* – часто терористи висувують погрози щодо можливого вчинення подібних дій в майбутньому, щоб створити паніку та нестабільність в суспільстві.

Найбільш гостро Україна зіштовхнулася з проявами тероризму на початку 2022 року, коли відбулося широкомасштабне російське вторгнення, і ця загроза, нажаль, лише загострюється.

Ще однією загрозою тероризму для України є його негативний зовнішній вплив на ситуацію в державі, адже РФ використовуючи свої політичні та військові ресурси, намагається спровокувати терористичні акти та дестабілізувати прикордонні регіони України. Ця стратегія має на меті ослабити українську державу та негативно вплинути на її внутрішні справи.

Для забезпечення прикордонної безпеки України необхідно вживати комплексних заходів. Перш за все, Україна повинна підтримувати міжнародні зусилля в боротьбі з тероризмом, співпрацюючи з європейськими країнами та міжнародними організаціями. Також, важливо підвищити ефективність розвідувального органу ДПСУ та підвищити взаємодію правоохоронних органів задля виявлення та протидії терористичній діяльності. Заохочення до співпраці громадян та інформаційна робота з громадськістю можуть виявитися корисними в попередженні терористичних актів.

Отже, тероризм є серйозною загрозою прикордонній безпеці України та стабільності в регіоні в цілому. Україна повинна продовжувати співпрацю з міжнародними партнерами та зміцнювати свої внутрішні безпекові заходи для боротьби з цією загрозою.

Диверсійно-розвідувальна діяльність ворожих спеціальних служб на державному кордоні України також є однією з найбільш небезпечних загроз для національної безпеки та суверенітету України. Ця загроза має багато вимірів та потенційно може призвести до настання небезпечних наслідків. Розглянемо основні деталі цієї загрози:

– *шпигунство та розвідка* – ворожі агенти та спецслужби можуть використовувати різні методи для збору розвідувальної інформації на кордоні. Це може включати в себе встановлення шпигунських мереж, використання сучасних технологій для збору електронної інформації, а також вербування людей на державному кордоні для отримання певної інформації;

– *провокування конфліктів* – ворожі агенти можуть намагатися провокувати конфлікти на державному кордоні, спричиняючи певні соціальні напруження та провокаційні інциденти, які можуть призвести до більш серйозних конфліктів. Це може включати в себе провокативні дії, дезінформацію та психологічну війну;

– *підривна діяльність* – ворожі агенти можуть намагатися підірвати стабільність на державному кордоні шляхом фінансування або підтримки сепаратистських чи терористичних груп, які діють на території України;

– *інфільтрація в установи влади* – ворожі спеціальні служби можуть намагатися інфільтрувати своїх агентів в державні установи, Збройні сили чи правоохоронні органи з метою впливу на прийняття рішень та дестабілізації ситуації.

Умови повномасштабного військового вторгнення РФ підсилюють загрозу диверсійно-розвідувальної діяльності для України, оскільки ворожі спеціальні служби можуть використовувати диверсійну та розвідувальну діяльність для підготовки до можливих диверсій та сприятливих умов проведення диверсій на державному кордоні, що однозначно є загрозою прикордонній безпеці України.

Як зазначено в мас-медіа, нині на фоні ракетних ударів по території України ворог активно застосовує диверсійно-розвідувальні групи. Нині діяльність агентури та диверсійно-розвідувальних груп противника продовжується:

– у західних областях України – з метою проведення диверсій на маршрутах постачання гуманітарної та військової допомоги від країн-партнерів,

– у центральних та південних областях: з метою уточнення координат військових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури для нанесення ракетних або авіаційних ударів⁸.

У боротьбі з ворожою диверсійно-розвідувальною діяльністю важливо мати підтримку та довіру місцевого населення, що сприятиме ефективній реалізації заходів безпеки та проведенню контррозвідувальних операцій з метою забезпечення безпеки на державному кордоні України.

Прикордонна безпека України завжди була актуальною та надзвичайно важливою темою для забезпечення національної безпеки та стабільності країни. Однак з розвитком інформаційних технологій (ІТ) і появою нових форм маніпуляційної діяльності з боку сусідніх країн, особливо РФ, проблема забезпечення безпеки на державному кордоні стала більш складнішою. В умовах повномасштабного військового вторгнення пропаганда стала однією з основних загроз прикордонній безпеці України.

На сьогодні законодавче визначення терміну «Пропаганда» відсутнє. Згідно з визначенням, наведеним у Вікіпедії, це – форма комунікації, спрямована на поширення в суспільстві світогляду, твердження, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції⁹.

Пропаганда, яка спрямована проти України, використовується для досягнення різних цілей, включаючи дестабілізацію політичної ситуації, поділ суспільства та підрив довіри до влади. Основними джерелами такої пропаганди є російські мас-медіа, соціальні мережі, та інформаційні агентства, які контролюються чи підтримуються

⁸ Тригуб О. На фоні ракетних ударів по території України ворог активно застосовує диверсійно-розвідувальні групи. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/23/na-foni-raketnyh-udariv-po-terytoriyi-ukrayiny-vorog-aktyvno-zastosovuye-dyversijno-rozvidovalni-grupy/>

⁹ Пропаганда. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=7452>

російською владою. Її основними методами є розповсюдження дезінформації, рейкових новин та маніпуляція громадською думкою.

Однією з важливих сфер, в якій пропаганда може зашкодити прикордонній безпеці України, є маніпуляція свідомістю етнічних та національних меншин, розпалювання між ними конфліктів. Російська пропаганда намагається змалювати в Україні існуючі суперечності та підбурювати до ворожнечі між різними групами населення, сприяючи таким чином ескалації конфліктів. Це може відбуватися як на внутрішньому рівні, так і на прикордонних територіях, де населення за національним складом різне.

Крім того, ворожа пропаганда негативно впливає на довіру населення до українських владних структур та силових органів. Розповсюдження дезінформації про дії української влади та звинувачення у корупції або нездатності забезпечити безпеку призводять до падіння публічної підтримки та довіри до національних інституцій. З цими викликами важливо ефективно боротися та зміцнювати інформаційну оборону для забезпечення прикордонної безпеки.

ВИСНОВКИ

Прикордонна безпека України завжди була одним з ключових національних пріоритетів. Зважаючи на геополітичне розташування країни, її сусідство з РФ та іншими країнами, Україна стикається з різноманітними загрозами, серед яких основними є тероризм, диверсійно-розвідувальна діяльність та пропаганда.

Зазначено, що тероризм є однією з найбільш серйозних загроз прикордонній безпеці України. В умовах повномасштабного військового вторгнення Україна стала свідком зростання активності терористичної діяльності на тимчасово окупованих РФ територіях. Також організації, які пов'язані з тероризмом використовують прикордонні регіони для переміщення бойовиків, зброї та фінансів, щоб мати можливість здійснювати терористичні акти на території України. Для боротьби з тероризмом Україна співпрацює з міжнародними союзниками та приділяє велику увагу заходам з посилення державного кордону та контрдиверсійним заходам.

Диверсійно-розвідувальна діяльність інших країн, зокрема РФ, є також серйозною загрозою для прикордонної безпеки України. РФ вживає різні методи, включаючи кібератаки, шпигунство та дезінформацію, щоб ослабити українську обороноздатність. Ця діяльність також може бути спрямована на підрив економіки та суспільства України. Для протидії диверсійно-розвідувальній діяльності Україна розширює співпрацю з міжнародними партнерами та вдосконалює контррозвідувальні

заходи. Інформаційна війна та пропаганда є іншою важливою складовою загрози прикордонній безпеці України. РФ активно використовує пропаганду для впливу на українське суспільство та відсторонення його від інтеграції в Європейський Союз (ЄС). Ця пропаганда розповсюджується через російські мас-медіа, соціальні мережі та інші канали.

Україна залишається в центрі геополітичних подій, і прикордонна безпека залишається пріоритетом, країна продовжує боротьбу з тероризмом, диверсійно-розвідувальною діяльністю та пропагандою, вдосконалюючи свої методи та співпрацюючи з міжнародними партнерами. Розвиток і вдосконалення системи прикордонного контролю та безпеки, зміцнення обороноздатності та внутрішніх механізмів реагування є важливими кроками на шляху до забезпечення стабільності та безпеки в регіоні та за його межами.

Здійснюючи боротьбу зі згаданими загрозами, Україна не лише зміцнює власну безпеку, але і відстоює цінності демократії, свободи та прав людини на міжнародному рівні. Це завдання важливе для забезпечення миру та стабільності в регіоні і має значення для всього світу.

АНОТАЦІЯ

У розділі аналізуються потенційні загрози прикордонній безпеці України, забезпечення якої є важливим завданням в контексті сучасних геополітичних викликів, з яким зіштовхнулася Україна.

Наголошено, що прикордонні регіони України, особливо в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ, залишаються вразливими перед можливими терористичними актами.

Інший аспект стосується диверсійно-розвідувальної діяльності з боку іноземних агентів, де РФ може використовувати прикордонні райони для проведення розвідувальної діяльності та здійснення диверсій з метою дестабілізації безпеки на державному кордоні України.

Найсуттєвішою загрозою може бути загроза, пов'язана з пропагандою, яка впливає на свідомість місцевого населення та може розпалювати антиукраїнські настрої через розповсюдження дезінформації та рейкових новин.

Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність постійного моніторингу та аналізу можливих загроз прикордонній безпеці України, а також активних заходів для їх протидії. Це питання не тільки стосується національної безпеки, але й має важливий вплив на стабільність та безпеку в регіоні та світі в цілому. Україна повинна

продовжувати працювати над зміцненням своєї прикордонної безпеки та сприяти стабільності в глобальному масштабі.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 19.09.2023).

2. Литвин М. М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України. *Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України*. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2008. № 43. Ч. 2. С. 19–21.

3. Мельников О. Г. Інтегрований прикордонний менеджмент – європейська модель управління кордонами для України. *Вісн. Держ. прикордон. служби України*. 2008. № 3. С. 46–51.

4. Про державний кордон України : Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-XII. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1992 № 2. Ст. 2.

5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 17.

6. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

7. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

8. Тригуб О. На фоні ракетних ударів по території України ворог активно застосовує диверсійно-розвідувальні групи. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/23/na-foni-raketnyh-udariv-po-terytoriyi-ukrayiny-vorog-aktyvno-zastosovuye-dyversijno-rozviduvalni-grupy/>

9. Пропаганда. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=7452> (дата звернення: 19.09.2023).

Information about author:

Kirienko Viktor Mykolaiovych,

Postgraduate Student

State Scientific Institution “Institute of Information, Security and Law
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine”

4, Nestorivsky i ave., Kyiv, 04053, Ukraine